

Медичне право

ТЕМА ЛЕКЦІЇ

Медичне право і його місце в системі права і законодавства України. Законодавче забезпечення охорони здоров'я в Україні.

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- ❖ *Поняття, предмет, метод, принципи медичного права.*
- ❖ *Медичні правовідносини: поняття, види, склад.*
- ❖ *Система і джерела медичного права.*
- ❖ *Законодавче забезпечення охорони здоров'я в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку.*
- ❖ *Міжнародні нормативно-правові акти у сфері охорони здоров'я.*

Медичне право - це галузь українського права, що формується, яка є сукупністю правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з реалізацією прав громадян на здоров'я, зокрема, відносини між громадянином і лікувально-профілактичною установою, між пацієнтом і медичним працівником у сфері надання медичної допомоги, а також їх прав, обов'язків та відповідальності у зв'язку з проведенням діагностичних, лікувальних і санітарно-гігієнічних заходів.

Основні критерії для розмежування галузей права

- * Предмет правового регулювання
(якісно однорідні суспільні відносини, які регулюються нормами права).
- У загальному вигляді предмет правового регулювання відповідає на питання: що регулює ця галузь права.

- * Метод правового регулювання
(сукупність правових способів, за допомогою яких здійснюється вплив на суспільні відносини, що є предметом правового регулювання).
- У загальному вигляді метод відповідає на питання як, яким способом норми цієї галузі права регулюють суспільні відносини, котрі складають її предмет.

предмет медичного

права –

це суспільні відносини, що виникають у процесі здійснення медичної діяльності

методи медичного права —

це сукупність правових способів, за допомогою яких відбувається регулювання суспільних відносин, що входять до предмету медичного права

адміністративно-правовий метод

цивільно-правовий метод

організації і управління в системі охорони здоров'я, коли керівники вищестоящих органів управління охорони здоров'я взаємодіють з підпорядкованими ним представниками лікувально-профілактичних установ

правові відносини між пацієнтом і лікарем при наданні медичної допомоги регулюються за допомогою цивільно-правового методу, проявом чого служить рівність суб'єктів правовідносин і можливість самостійного визначення своєї поведінки

Медичне право також регулює інші правовідносини, що тісно пов'язані з охороною здоров'я.

До охорони здоров'я відносяться суспільні відносини, що складаються в процесі реалізації прав громадян на охорону здоров'я, а саме:

- при наданні медичної допомоги;
- при організації лікувально-діагностичного процесу;
- при проведенні медико-профілактичних та санітарно-протиепідеміологічних заходів.

До відносин, що тісно пов'язані з охороною здоров'я, відносяться наступні:

- по організації та управлінню системою охорони здоров'я;
- по організації обов'язкового і добровільного медичного страхування;
- по проведенню ліцензування і акредитації медичних установ;
- з експертизи якості медичної допомоги.

Принципи медичного права

(це фундаментальні ідеї, які лежать в основі побудови медичного права, визначають його систему та методи реалізації)

Загальноправові принципи поширюються на всю систему права і на медичне право також. До них відносять принципи:

- соціальної справедливості,
- гуманізму,
- рівноправності,
- законності,
- єдності юридичних прав і обов'язків.

Основні законодавчо закріплені принципи медичного права наступні:

- дотримання прав людини в галузі охорони здоров'я;
- пріоритет профілактичних заходів у галузі охорони здоров'я громадян;
- доступність медико-соціальної допомоги;
- соціальна захищеність громадян у випадку втрати здоров'я;
- відповідальність органів державної влади і управління, забезпечення прав громадян у галузі охорони здоров'я.

Завдяки праву суспільні відносини, які їм регулюються, набувають упорядкованості і таким чином стають правовими відносинами.

Специфічною ознакою суспільних відносин, регульованих за допомогою норм медичного права, є те, що вони виникають, існують і розвиваються переважно з приводу особистих немайнових благ людини - життя і здоров'я. Взаємовідносини лікаря і хворого є різновидом правових відносин, за яких обидва є носіями суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

Медичні правовідносини —
це результат впливу норм медичного права на поведінку суб'єктів медичного права, внаслідок якого між ними виникають правові зв'язки.

Залежно від співвідношення взаємних прав і обов'язків суб'єктів медичні правовідносини бувають:

** вертикальні*

характеризуються наявністю в однієї сторони державно-владних повноважень щодо другої сторони відносин (наприклад, відносини у сфері державного регулювання медичної діяльності)

** горизонтальні*

характеризуються рівністю сторін (наприклад, відносини між лікувальною установою з одного боку і громадянином з іншого)

За напрямками діяльності медичні правовідносини поділяються на правовідносини у сфері:

- проведення санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів;
- проведення заходів щодо профілактики виникнення особливо небезпечних інфекцій, проведення карантинних заходів тощо;
- надання безоплатної медичної допомоги;
- надання платних медичних послуг;
- здійснення заходів щодо програми добровільного медичного страхування;
- проведення медичних експертиз;
- здійсненні примусових заходів медичного характеру тощо.

За ступенем визначеності суб'єктного складу — медичні правовідносини можуть бути:

* **Абсолютно визначені**

варіант правових відносин, коли носієві права кореспондує невизначена кількість пасивно зобов'язаних суб'єктів права. Як типовий приклад абсолютних правовідносин може бути запропонований обов'язок всіх медичних працівників (лікувально-профілактичних установ) надавати медичну допомогу у випадках стану здоров'я людини, що вимагає невідкладного медичного втручання

* **Відносно визначені**

варіант правових відносин, коли носієві права кореспондують певні суб'єкти права. Такі правові відносини притаманні галузі медичного страхування. Громадянин, застрахований за системою добровільного медичного страхування, отримує страховий поліс, де міститься перелік лікувально-профілактичних установ, в яких власникові такого поліса може бути надана медична допомога на безкоштовній для самого пацієнта основі.

За характером дій зобов'язаного суб'єкта правові відносини поділяються на:

* **Активні**

де змістом обов'язків є здійснення певних позитивних активних дій (виконання своїх обов'язків медичним персоналом тощо)

* **Пасивні**

що передбачають утримання від вчинення певних дій (не розголошувати лікарську таємницю тощо).

Склад медичних правовідносин

(характеристика правовідносин з точки зору їх внутрішнього устрою і взаємозв'язку складових елементів)

```
graph TD; A[Склад медичних правовідносин] --> B[суб'єкти]; A --> C[об'єкт]; A --> D[зміст];
```

суб'єкти

об'єкт

зміст

Суб'єктами права в теоретико-правовому викладі є учасники правовідносин, тобто носії суб'єктивних прав і обов'язків.

Необхідно розрізняти такі групи суб'єктів медичних правовідносин:

- Суб'єкти, що надають медичну допомогу.*
- Суб'єкти, що отримують медичну допомогу.*
- Суб'єкти, що сприяють наданню медичної допомоги (підрозділи забезпечення).*

**Суб'єкти, що надають медичну
допомогу,
можуть бути:**

державними

комунальними

приватними

Суб'єкти, що отримують медичну допомогу,

залежно від політико-правового зв'язку з державою можуть бути:

- громадянами України
- іноземними громадянами
- особами без громадянства

Суб'єкти, що сприяють наданню медичної допомоги, представлені підрозділами забезпечення:

- фінансово-економічними,
- кадровими,
- соціальними,
- юридичними службами установ охорони здоров'я

Для того щоб бути суб'єктами медичних правових відносин, необхідно мати правоздатність і дієздатність, котрі об'єднуються поняттям правосуб'єктності.

Під правосуб'єктністю учасника медичних правовідносин слід розуміти передбачену нормами права здатність і можливість мати і користуватися суб'єктивними правами і нести юридичні обов'язки.

Суб'єктом медичних правовідносин - пацієнтом - може вважатися особа за умови, що вона:

а) виявила бажання або дала згоду на надання їй медичних послуг лікувальною установою, що здійснює необхідні медичні послуги (за винятком деяких випадків);

б) за медичними показаннями потребує отримання медичної допомоги (за винятком деяких випадків).

Суб'єктом медичних правовідносин заклади охорони здоров'я стають за наявності:

- а)** укладеного з пацієнтом договору на надання медичних послуг (незалежно від способу укладення договору);
- б)** організаційної єдності і відособленого майна, прямо або опосередковано призначеного для надання медичної допомоги;
- в)** державній реєстрації у встановленому законом порядку;
- г)** ліцензії на обраний вид діяльності;
- д)** положення в статутних документах і дозволу органу управління охорони здоров'я на здійснення цього виду лікування;
- е)** належної, підтвердженої документально кваліфікації медичного персоналу, що здійснює конкретні медичні втручання.

Під об'єктом медичних правовідносин необхідно розуміти ті реальні матеріальні і духовні блага, на досягнення яких спрямована реалізація прав і обов'язків суб'єктів медичних правовідносин. Складність медичних правовідносин зумовлює їх складний об'єкт. У загальному вигляді об'єктами медичних правовідносин є особисті немайнові блага людини (життя і здоров'я), процес надання і результат медичної допомоги.

Важливо зазначити розбіжність цільових установок різних суб'єктів медичних правовідносин. Якщо для суб'єктів, що надають медичну допомогу, цільова установка полягає, перш за все, в якісному здійсненні лікування, то для суб'єктів, що отримують медичну допомогу, метою переважно є кінцевий результат лікування - одужання.

Зміст медичних правовідносин складають суб'єктивні права та юридичні обов'язки, які реалізуються в поведінці суб'єктів медичних правовідносин.

Наприклад, суб'єктивне право хворої людини у сфері медичних правовідносин полягає в праві погодитися або не погодитися на запропонований лікарем метод лікування, а юридичний обов'язок - виконувати медичні приписи, правила внутрішнього розпорядку закладу охорони здоров'я. В той же час у медичного працівника через особливості професії яскраво виражений обов'язок надавати медичну допомогу громадянам, що мають у цьому потребу, а також суб'єктивне право - відмовитися від подальшого ведення пацієнта, якщо останній не виконує медичних приписів або правил внутрішнього розпорядку закладу охорони здоров'я, за умови, що це не загрожуватиме життю хворого і здоров'ю населення.

**М.С. Малєїн і М.М. Малєїна
виділяють три групи прав і
обов'язків у правовідносинах з
приводу надання медичної допомоги:**

- 1. ті, що складають суть (основу)
правовідносин;**
- 2. специфічні права і обов'язки, закріплені
за окремими категоріями громадян;**
- 3. додаткові права і обов'язки.**

Система медичного права — це його внутрішня будова.

Медичне право існує в трьох вимірах:

- як комплексна галузь права;
- як учбова дисципліна;
- як частина правової науки.

Система медичного права як галузі права складається з таких елементів:

норми

медичного права

загальнообов'язкове правило поведінки, призначене для врегулювання медичних правовідносин і забезпечене силою державного примусу

інститути

медичного права

структурний елемент системи права, що є сукупністю правових норм, регулюючих певний вид однорідних суспільних відносин у сфері медичної діяльності

підгалузі

медичного права

структурний елемент системи права, що є відособленою частиною галузі права, яка регулює якісно однорідні групи суспільних відносин

Система медичного права як учбової дисципліни включає:

Загальну частину

включає норми, що мають значення для всіх інститутів і підгалузей медичного права. Це норми, регулюючі:

- * організацію охорони здоров'я населення України;
- * права людини в галузі охорони здоров'я;
- * захист прав пацієнтів та ін.

Особливу частину

включає велику кількість інститутів, кожен з яких присвячений регулюванню певного різновиду суспільних відносин. До них належать:

- * правове забезпечення медичної діяльності по плануванню сім'ї і регулюванню репродуктивної функції людини;
- * юридична регламентація надання платних медичних послуг;
- * юридичні аспекти надання психіатричної допомоги;
- * дефекти надання медичної допомоги: юридична кваліфікація та ін.

Система медичного права як частина правової науки включає такі основні напрями:

- теоретико-правові основи медичного права як комплексної галузі українського права;
- співвідношення і взаємодія медичного права з іншими галузями права;
- пошук оптимальних шляхів регламентації нових напрямів медичної діяльності;
- вдосконалення освітніх програм у галузі юридичної освіти та ін.

Джерела медичного права —

це спосіб зовнішнього закріплення правових норм, регулюючих суспільні відносини у сфері медичної діяльності.

З позицій сучасного розвитку правової науки можна виділити такі особливості джерел медичного права:

- наявність в Конституції України положень, присвячених загальним питанням регламентації медичної діяльності (ст. 49);
- існування загального нормативно-правового акта у сфері медичної діяльності - Основ законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 р.;
- норми, що регулюють медичні правовідносини, нерідко розташовані в інших галузях права (кримінальне, цивільне, адміністративне й ін.), що пов'язане з розглянутою раніше комплексною природою медичного права.

Слід виділити чотири критерії для класифікації джерел медичного права:

- ❖ Юридична сила.*
- ❖ Предмет регулювання.*
- ❖ Характер правового регулювання.*
- ❖ Сфера дії.*

За юридичною силою джерела медичного права діляться на:

Закони

у сфері медичного права - це нормативно-правові акти, що характеризуються вищою юридичною силою і що приймаються в установленому порядку по найбільш важливих питаннях медичної діяльності найвищим органом законодавчої влади України

Підзаконні акти

у сфері медичного права — це акти, що приймаються на основі й у виконання законів України Президентом України, різними державними органами і органами місцевого самоврядування (Кабінетом Міністрів України, Міністерством охорони здоров'я України, органами управління охорони здоров'я на місцях, обласними радами тощо)

Залежно від предмету регулювання джерела медичного права можуть бути:

загальні

- * характеризуються тим, що предмет їх регулювання достатньо широкий і охоплює як медичні правовідносини, так і правовідносини з інших галузей права

спеціальні

- * нормативно-правові акти, присвячені виключно питанням регулювання суспільних відносин у сфері медичної діяльності

За характером правового регулювання джерела медичного права можуть бути:

матеріальні

нормативно-правові акти матеріального характеру переважно регулюють змістовну сторону медичних правовідносин, тобто права і обов'язки учасників

процесуальні

акти, які регулюють порядок діяльності зі здійснення і захисту норм матеріального права, тобто визначають порядок, процедури здійснення тих або інших значущих для медичної діяльності явищ

Залежно від сфери дії джерела медичного права можуть бути:

- загальнодержавні (нормативні акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади тощо);
- республіканські (Автономна Республіка Крим);
- місцеві.

Конституція України є головним джерелом і стоїть в авангарді нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері охорони здоров'я, у тому числі надання медичної допомоги. Конституційні норми створюють правову основу статусу особи у сфері охорони здоров'я. І ця основа включає не лише закріплення відповідного права, але і засобів його забезпечення, що має держава у своєму розпорядженні і закладені у політичній та економічній системах, а також його соціальній основі.

Серед законів особливе місце займає **Цивільний кодекс України** від 16 січня 2003 року, що вперше на такому рівні закріплює низку важливих прав людини у сфері охорони здоров'я, зокрема, право на охорону здоров'я (ст. 283), медичну допомогу (ст. 284), медичну інформацію (ст. 285), медичну таємницю (ст. 286).

Важливим документом є Закон України *"**Основи законодавства України про охорону здоров'я**"* від 19 листопада 1992 року (далі - Основи) - нормативний документ, що присвячений регулюванню відносин у сфері охорони здоров'я. Цей закон є своєрідною декларацією прав людини у сфері охорони здоров'я, який визначає правові, організаційні, економічні й соціальні засади охорони здоров'я України і регулює суспільні відносини у цій галузі. Цей документ відображає державну політику у галузі охорони здоров'я, принципи охорони здоров'я, визначає структуру права на охорону здоров'я й обов'язки громадян, встановлює державні гарантії щодо юридичного захисту права на охорону здоров'я, визначає політику світового співтовариства у сфері охорони здоров'я, регулює питання проведення медичної експертизи, закріплює гарантії охорони здоров'я матері і дитини, передбачає основи правового статусу медичних і фармацевтичних працівників та інші питання у цій сфері життєдіяльності. Норми Основ конкретизують, деталізують і розширюють конституційні норми, які у тій чи іншій мірі присвячені охороні здоров'я, у тому числі і ст. 49 Конституції України, що безпосередньо закріплює конституційне право на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування.